
Η εξάλειψη της φτώχειας αποτελεί ηθική, κοινωνική, πολιτική και οικονομική επιταγή της ανθρωπότητας

Της Σούλας Παναρέτου

Φτωχός σημαίνει συστελλόμενος, αυτός που ζαρώνει από φόβο, ο περιορισμένων δυνατοτήτων, ο άπορος, (από το το ρήμα πτώσσω ή πτήσσω).

Πένης είναι ο εργαζόμενος για τον καθημερινό άρτο, άνθρωπος όχι εύπορος αλλά ούτε και άπορος. Έχουμε, δηλαδή, στην ελληνική γραμματεία, εξαρχής, δύο νοητικές κατηγορίες για την απόλυτη και σχετική φτώχεια. Ίσως δεν είναι χωρίς σημασία να πούμε ότι οι πτωχοί στην αρχαιότητα τελούν υπό την προστασία των θεών, πράγμα που εκφράζει ατελώς ένα πνεύμα κοινωνικής αλληλεγγύης και προστασίας.

Φτωχός σήμερα είναι αυτός που στερείται των μέσων, για να αντιμετωπίσει τις βασικές ανάγκες επιβίωσης. Σήμερα, 1,2 δις άνθρωποι ζουν σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας, δηλαδή ο ένας στους πέντε, και το 70%, από αυτούς είναι γυναίκες. Τούτο σημαίνει ότι ζουν με λιγότερο από 370 δολάρια το χρόνο, δηλαδή με ένα δολλάριο την ημέρα, περίπου.

Παραδοξότητα αποτελεί το γεγονός ότι, ενώ ο μέσος ετήσιος ρυθμός της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης αυξάνει στα χρόνια 1980-1989 σε 3,2%, από 2,4% που ήταν κατά το διάστημα 1965-1980, η φτώχεια διευρύνεται. Έτσι, ο αριθμός των φτωχών αυξήθηκε κατά 20% στο διάστημα 1985-1993.

Συγχρόνως αυξήθηκε το χάσμα πλούσιων-φτωχών. Το 1/5 των πιο πλούσιων έχει μερίδιο στο παγκόσμιο εισόδημα 83%, από 70% την προηγούμενη περίοδο. Το 1/5 των πιο φτωχών έχει μερίδιο στο παγκόσμιο εισόδημα 1,5%, από 2,3%, δηλαδή επιδεινώθηκε η θέση των φτωχών.

Η φτώχεια αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα κοινωνικά προβλήματα της ανθρωπότητας. Γι' αυτό η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης (Μάρτης 1995), που έφερε αυτά τα προβλήματα στο κέντρο της παγκόσμιας προσοχής, έχει πολύ μεγάλη σημασία. Η Διάσκεψη κατέληξε στο ότι η εξάλειψη της φτώχειας αποτελεί ηθική, κοινωνική, πολιτική και οικονομική επιταγή της ανθρωπότητας.

Πράγματι, η φτώχεια αποτελεί όνειδος για την εποχή μας, που η επιστημονικοτεχνική πρόοδος διευρύνει αφάνταστα τις παραγωγικές δυνατότητες (αφού μια ώρα εργασίας αποδίδει κατά μέσο όρο 35 φορές περισσότερο απ' ό,τι απέδιδε πριν από 150 χρόνια) και απελευθερώνει τα μέγι-

στα τις δημιουργικές ικανότητες του ανθρώπου. Και μπορεί ο πληθυσμός της γης τα τελευταία 50 χρόνια να υπερδιπλασιάστηκε, όμως και το παγκόσμιο προϊόν υπερεπταπλασιάστηκε, από 3 τρις δολάρια το 1950 σε 22 το 1992.

Καταρχήν, υπάρχει η ηθική διάσταση ότι καθένας έχει το δικαίωμα σε μια αξιοπρεπή ζωή για την πλήρη ανάπτυξη των ικανοτήτων, δεξιοτήτων, κλίσεων και ταλέντων του.

Κατά δεύτερο λόγο, υπάρχει η οικονομική, αναπτυξιακή πτυχή. Σπαταλιέται ο πιο σπουδαίος και πολύτιμος πόρος κάθε κοινωνίας, δηλαδή ο άνθρωπος. Ο άνθρωπος είναι το κεντρικό υποκείμενο της ανάπτυξης και δεν μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη χωρίς τη χρησιμοποίηση όλων των ανθρώπινων πόρων. Αλλωστε, μόνο η διασφάλιση της ευημερίας του συνόλου μπορεί να εξασφαλίσει βιώσιμη προοπτική για την πορεία και πρόοδο της ανθρωπότητας.

Υπάρχει ακόμα και η πολιτική διάσταση: Η φτώχεια είναι απειλή για την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα, για την ασφάλεια και την ειρήνη. Δημιουργεί τεράστιες ανισοροπίες (εκτρέφει το έγκλημα, οδηγεί σε συγκρούσεις). Και θέλω εδώ να τονίσω τη σημασία της λεγόμενης "ανθρώπινης διάστασης της ασφάλειας", που απατελεί πλέον κεκτημένο της πολιτικής σκέψης. Ότι δηλαδή η ασφάλεια και σταθερότητα δεν είναι συνάρτηση της στρατιωτικής ισχύος, αλλά κυρίως συνδέεται με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια κοινωνία, με την εκρίζωση των κοινωνικών ανισοτήτων, με την οικονομική ευημερία, την κοινωνική αλληλεγγύη και δικαιοσύνη, την οικονομική και πολιτική δημοκρατία. Η φτώχεια παρεμποδίζει την πλήρη και αποτελεσματική απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Προς επίγνωση αναφέρω ότι η Διάσκεψη της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, που έγινε στη Φιλαδέλφεια το 1994, εκτίμησε ότι η φτώχεια και η μαζική ανεργία ήταν από τις βασικές αιτίες των δύο Παγκόσμιων Πολέμων.

Ας δούμε όμως την ακτινογραφία του φαινομένου της φτώχειας:

Διακρίνουμε τα εξής χαρακτηριστικά:

- Παγκοσμιοποίηση του φαινομένου.
- Εντοπισμό στο Γυναίκειο κοινω-

νικό φύλο (εκφεμινισμός ή εκθηλυσμός της φτώχειας).

- Απαράδεκτα σκληρές επιπτώσεις στα παιδιά, αυτά τα αθώα, τρωτά και εξαρτημένα, όπως λέει η Διακήρυξη "για την επιβίωση, προστασία και ανάπτυξη των παιδιών".

- Βαριές συνέπειες στην τρίτη ηλικία

- Βαριές συνέπειες στους νέους και νέες.

Η φτώχεια, λοιπόν, διατρέχει όλες τις κοινωνίες. Βεβαίως, αλλάζουν τα χαρακτηριστικά, η έκταση και η σοβαρότητα από γεωγραφική περιοχή σε γεωγραφική περιοχή αλλά και εντός αυτής.

Η φτώχεια ως μαζικό φαινόμενο απαντάται στις αναπτυσσόμενες χώρες, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες υπάρχουν θύλακες φτώχειας ανάμεσα στον πλούτο. Από τις αναπτυσσόμενες χώρες η υπό τη Σαχάρα Αφρική και η Νότια Ασία έχουν σχεδόν το μισό πληθυσμό τους σε απόλυτη φτώχεια. Αλλά και οι χώρες της Κεντρικής και Κ.Α. Ευρώπης και Μέσης Ασίας, που είναι σε μετάβαση, όπως λέγεται, γνωρίζουν τα τελευταία χρόνια πρωτοφανή επίπεδα φτώχειας (Πολωνία 42,5, Ρωσία 77,1%).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση από την αρχή της δεκαετίας του '80 καταγράφονται 44.000.000 φτωχοί ή 18%, ενώ 1.000.000 ζουν σε απόλυτη φτώχεια. Αξίζει να αναφέρουμε εδώ τους άστεγους. Στο Λονδίνο είναι καταγεγραμμένοι 400.000, στη Γαλλία 500.000 και εξ αυτών 10.000 στο Παρίσι. Στις ΗΠΑ αναφέρονται 33.000.000 φτωχοί ή 13% του πληθυσμού. Το 80% των φτωχών ζει σε αγροτικές περιοχές. Στην Κίνα, λόγω χάρη, τα 10.000.000 γυναικών σε συνθήκες εξαθλίωσης ζουν σε αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ο εκφεμινισμός της φτώχειας. Σ' αυτό θα σταθούμε. Η φτώχεια των γυναικών γνωρίζει αυξητικές τάσεις, νοούμενου ότι η έκταση και έντασή της ποικίλει ανά γεωγραφικό διαμέρισμα.

Ποιες είναι οι αιτίες του φαινομένου της φτώχειας των γυναικών: Αυτές είναι γενικές και ειδικές, οικονομικού και μη χαρακτήρα, εθνικού χαρακτήρα, αλλά και διεθνείς, καθώς η φτώχεια είναι ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο.

Ανατρέχω στο σχετικά κεφάλαιο του Προγράμματος Δράσης του Πε-

κίνου, όπου εκτιμάται ότι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, οι μεταλλαγές στην οικονομία τα προγράμματα παραγωγικής αναδιάρθρωσης και η συνεπαγόμενη νέα διαρθρωτική σνεργία, η οικονομική ύφεση, το εξωτερικό χρέος σειράς ανσπυσσόμενων χωρών, η εθνική καθαρότητα, οι συγκρούσεις και το ξεριζώμα των ανθρώπων από τις εστίες τους, η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η μετανάστευση (ως αποτέλεσμα φτώχειας και δημιουργός φτώχειας), οι χαμηλοί μισθοί (καταστρατήγηση της αρχής της ίσης αμοιβής), η πληθυσμιακή έκρηξη (5,6 δις είναι ο πληθυσμός της γης και κάθε χρόνο αυξάνει κατά 90.000.000) ενέχονται στη δημιουργία φτώχειας.

Οι ειδικές αιτίες αναφέρονται στην ανισότητα, στη συμμετοχή των γυναικών στα οικονομικά κέντρα εξουσίας, στον μικρό έλεγχο των μέσων παραγωγής και ιδιοκτησίας, πράγμα που σημαίνει και μικρό μερίδιο στον παγκόσμιο πλούτο. Με άλλα λόγια, το ίδιο το φύλο το κατασκευασμένο κοινωνικά είναι παράγων φτώχειας, γιατί είναι παράγων ανισότητας.

Πέραν του οικονομικού πεδίου, εντοπίζονται αιτίες, όπως:

- Η ακαμψία των κοινωνικών ρόλων των φύλων (δημόσιος χώρος-χρόνος για τους άνδρες, ιδιωτικός χώρος-χρόνος για τις γυναίκες).

- Η έλλειψη, η περιορισμένη πρόσβαση των γυναικών στην εξουσία.

- Η έλλειψη, η περιορισμένη πρόσβαση στη μόρφωση, εκπαίδευση, ειδικευση, στις παραγωγικές πηγές και στην ιδιοκτησία γης, στις πιστώσεις.

- Η έλλειψη, η ανεπάρκεια συστημάτων κοινωνικής προστασίας, αφού τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης βασίζονται στη συνεχή και αμειβόμενη απασχόληση. Οι γυναίκες όμως συχνά διακόπτονται ή απολύονται και συχνά δε μπορούν να επανεναχθούν στην αγορά εργασίας.

Ας σημειωθεί ότι ειδικές κατηγορίες είναι ιδιαίτερα ευπρόσβλητες, όπως αγροτικών περιοχών, μαύρες γυναίκες (ΗΠΑ), ιθαγενείς (Βολιβία), μετανάστριες, πρόσφυγες, αρχηγοί νοικοκυριών, γυναίκες με ειδικές ανάγκες, αγράμματες, τρίτης ηλικίας. Η φτώχεια, άλλωστε, ωθεί σε καταστάσεις που οδηγούν τις γυναίκες να γίνονται θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης και βίας.

Ως προς τις μορφές της φτώχειας των γυναικών παρατηρούνται:

- Έλλειψη εισοδήματος και επαρκών παραγωγικών πόρων για ένα βιώσιμο επίπεδο ζωής,
- Πείνα, υποσιτισμός,
- Κακή υγεία και αυξανόμενη νοσηρότητα και θνησιμότητα
- Έλλειψη ή περιορισμένη πρόσβαση στη μόρφωση,
- Έλλειψη στέγης ή κακές συνθήκες στέγης.
- Ανασφαλές περιβάλλον.
- Κοινωνική διάκριση, αποκλεισμός.
- Έλλειψη ή μικρή συμμετοχή στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων στην κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή.

Τι πρέπει να γίνει;

Οι λύσεις περιγράφονται στα ντοκουμέντα τα οποία προτείνουν λύσεις που συνδυάζουν εθνική και διεθνή δράση.

Σύμφωνα με τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, η εκρίζωση της φτώχειας δε μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω προγραμμάτων κατά της φτώχειας, αλλά απαιτεί δημοκρατική συμμετοχή και αλλαγές στις οικονομικές δομές καθώς και πολιτικές ισότιμης κατανομής του πλούτου και του εισοδήματος. Η ενδυνάμωση των γυναικών αναγνωρίζεται ως προϋπόθεση της κοινωνικής ανάπτυξης.

Αυτή η εκτίμηση επιβεβαιώθηκε και στο Πεκίνο, όπου προστέθηκε ότι η αλλαγή των οικονομικών δομών πρέπει να εξασφαλίζει πρόσβαση των γυναικών στους πόρους, όστις ευκαιρίες: στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Απαντώντας στο ποια είναι η αποτελεσματική στρατηγική, θέλω να αναφέρω μια σημαντική θέση της Παγκόσμιας Τράπεζας από την Έκθεσή της του 1990:

“Μια γρήγορη και πολιτικά βιώσιμη πρόοδος στην αντιμετώπιση της φτώχειας μπορεί να επιτευχθεί με μια στρατηγική που θα έχει δύο εξίσου σπουδαία στοιχεία:

Πρώτον, παραγωγική αξιοποίηση του πιο άφθονου κεφαλαίου που διαθέτουν οι φτωχοί, την εργασία. Αυτό συνεπάγεται πολιτικές που χαλιναγωγούν τα ελατήρια της αγοράς, κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς, υποδομή και τεχνολογία.

Δεύτερον, εξασφάλιση βασικών κοινωνικών υπηρεσιών στους φτω-

χούς.

Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας, οικογενειακό προγραμματισμό, διατροφή, παιδεία πρώτης βθμίδας”.

Δηλαδή, τί ιδέα μας υποβάλλει η Παγκόσμια Τράπεζα; Την αποθυματοποίηση των φτωχών και την παραγωγική τους ένταξη. Τη σύνδεση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, που είναι όχι μόνο συμβατά αλλά αλληλοσυνδεόμενα μεγέθη. Άρα, κατά το Πεκίνο, πρέπει να αναθεωρηθεί η σχέση αναδιάρθρωσης και κοινωνικής ανάπτυξης.

Με άλλα λόγια, αν δεν υπήρχε η κοινωνική πολιτική του κράτους και της Τ.Α., έπρεπε να εφευρεθεί. Ως φύλο, χρειαζόμαστε την κοινωνική αλληλεγγύη ως όρο “*sine qua non*” για την ενδυνάμωσή μας. Όπου η αλληλεγγύη νοείται ως όργανο ανακατανομής του πλούτου, του εισοδήματος, της απασχόλησης, της εξουσίας, των ίσων ευκαιριών για συνανάπτυξη.

Επιστρέφοντας στο Πεκίνο, αξίζει να υπομνήσουμε μερικές από τις προτεινόμενες δράσεις:

Οι μακροοικονομικές και κλαδικές πολιτικές να σχεδιάζονται και να πραγματοποιούνται με την ίση συμμετοχή των γυναικών.

Να γίνει αναδιάρθρωση των δημοσίων δαπανών, ώστε να προωθούν τις οικονομικές ευκαιρίες των γυναικών και να αντιμετωπίζουν τις ανάγκες υγείας, μόρφωσης και κοινωνικών υπηρεσιών. Στη χώρα μας οι δαπάνες του κοινωνικού κράτους, στο σύνολο δαπανών της κυβέρνησης μειώθηκαν από 31% το 1980 σε 15% το 1993. Στην Ε.Ε. ο μέσος όρος είναι 43%. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η δημοκρατική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος.

Να υπάρξουν πολιτικές απασχόλησης στον επίσημο και στον άτυπο τομέα εργασίας, λαμβανομένου υπόψη ότι η μεγέθυνση του προϊόντος δεν οδηγεί κατευθείαν σε αύξηση των θέσεων εργασίας (jobless growth).

- Να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση της ανεργίας.

- Να εφαρμοστούν προγράμματα κατά της φτώχειας (άμεσης ανακούφισης-εξάλειψης).

- Να νομιμοποιηθούν οι αλλοδαποί και να κατοχυρωθούν τα δικαιώματα των μεταναστών.

Τα ανωτέρω θα είχαν πολλαπλάσια αποτελέσματα, αν συνέβαιναν σε ένα διεθνές περιβάλλον, όπου:

- Θα λαμβάνονταν μέτρα για την παραγραφή των χρεών των πλέον φτωχών χωρών (το εξωτερικό χρέος 88 χωρών φθάνει στο 81% του ΑΕΠ τους).

- Θα αντλούνται νέοι και επιπρόσθετοι πόροι από τη μείωση των στρατιωτικών δαπανών και του εμπορίου των όπλων καθώς και των επενδύσεων για την παραγωγή και απόκτηση όπλων. Αν μειωθούν οι δαπάνες αυτές κατά το χρόνο, που ανέρχονται σε 815 δις δολάρια το χρόνο (στοιχεία 1992), θα απελευθέρωναν ένα “ειρηνικό μείρισμα” της τάξης των 460 δις, για το διάστημα 1995-2000.

Θα μπορούσαμε έτσι να ανακουφίσουμε τη φτώχεια και να αποτρέψουμε τους 40.000 θανάτους παιδιών την ημέρα από έλλειψη ή κακή τροφή και έλλειψη βασικών φαρμάκων.

Ας σημειωθεί ότι οι δαπάνες αυτές στη χώρα μας υπολογίζονται σε 5-7% του ΑΕΠ, δηλαδή οι υψηλότερες στην Ε.Ε. και υπερδιπλάσιες αυτών της υγείας και παιδείας.

- Η επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια 0,7 θα ήταν ωφέλιμο να τηρηθεί καθώς και να καταργηθεί η στρατιωτική βοήθεια.

Στα πλαίσια αυτά η εφαρμογή της φόρμουλας 20/20 θα ήταν ένα πρώτο βήμα (τώρα οι αναπτυσσόμενες χώρες διαθέτουν το 13% του προϊόντος τους για κοινωνικούς σκοπούς), δηλαδή 20% της επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας και 20% των ιδίων πόρων να διατίθενται για κοινωνική ανάπτυξη.

Άλλες προτάσεις για εξοικονόμηση πόρων:

• *Επιβολή ειδικού φόρου στις μη ανανεώσιμες μορφές ενέργειας: π.χ., ένα δολάριο σε κάθε βαρέλι πετρελαίου θα απέδιδε 66 δις το χρόνο.*

• *Ο νομπελίστας οικονομολόγος James Tobin πρότεινε την επιβολή φόρου 0,5% στη διεθνή κίνηση του κερδοσκοπικού κεφαλαίου.*

Καταλήγοντας, φαίνεται ότι η εξάλειψη της φτώχειας των γυναικών είναι και όρος και αποτέλεσμα της ενδυνάμωσης των γυναικών και της πλήρους ένταξής τους στην κοινωνία.

Άλλωστε, η παγκόσμια κοινότητα ανέλαβε ευθύνη, όταν, ήδη από το 1945 στον Καταστατικό Χάρτη, δεσμεύθηκε για την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου: «Εργασία για όλους και συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής προόδου και αναπτύξεως».